

Borut Batagelj

Alkohol in šport v slovenski družbi prve polovice 20. stoletja

» ... alkoholizma, kot nekake tradicije /.../ ne bi s predavanji izruval noben protialkoholni apostol, le življenjske moči kipeči sport bo imel to magično moč.«

Batagelj Borut, univ. dipl. zgod., arhivist, Zgodovinski arhiv Celje, Teharska 1, SI-3000 Celje, batagelj@gmail.com

796:178.1(497.4)"19"
178.1:796(497.4) "19"

ALKOHOL IN ŠPORT V SLOVENSKI DRUŽBI PRVE POLOVICE 20. STOLETJA

V slovenski družbi, kjer je bil alkohol zgodovinsko tolerirana droga, sta šport in alkohol tesno sobivala. V prispevku avtor opozarja na paradoksalen položaj alkohola v športu, saj je bil ta v teoretičnih telesnovzgojnih naziranjih razglašen za človekovega sovražnika, v praksi pa je vseskozi ostajal njegov tesni spremljevalec. Moderni športni slog življenja je v slovensko družbo prinesel mnogo upanja, saj so ob manj uspešnih protialkoholnih gibanjih nekateri v športu zaznali celo edino rešilno bilko, ki bi narod ozdravila socialne bolezni alkoholizma, a so po drugi strani v športu bile vseskozi prisotne najrazličnejše zlorabe alkohola. Alkohola, ki je bil v tradicionalnih predstavah sprva sprejet kot poživilo, kasneje pa je v modernih naziranjih postal nasprotnik športnemu dosežku, iz športa ni bilo mogoče izkoreniniti. Njegova zloraba se je v športnih krogih sicer deklarativno vedno javno obsojala, a je alkohol vseeno vseskozi ostajal pomemben element športnega življenja.

Ključne besede: alkohol, šport, zloraba alkohola, slovenska družba 20. stoletja

Batagelj Borut, BA History, Archivist, Historical Archives Celje, Teharska 1, SI-3000 Celje, batagelj@gmail.com

796:178.1(497.4)"19"
178.1:796(497.4) "19"

ALCOHOL AND SPORT IN SLOVENE SOCIETY OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

In Slovene society, where alcohol historically was a tolerated drug, sport and alcohol have lived in close cohabitation. In his article, the author points out the paradoxical position of alcohol in sport, since theoretical views on physical exercise saw alcohol as a human enemy, even though in real life it nevertheless remained its constant close companion. The modern sports life-style brought much hope into Slovenian society, since many saw sport as the only thing that could heal the nation of the social disease of alcoholism after the less successful anti-alcohol movements. At the same time, however, sport was notorious for regular instances of alcohol abuse. Alcohol, which traditionally was seen as a stimulant and later became a hindrance for sports achievements, could not be rooted out of sport. Its abuse was always condemned on the declarative level in sports circles; however, alcohol nevertheless remained an important element of a sporting social life.

Key words: alcohol, sport, alcohol abuse, Slovene society of the 20th century

¹ Naše delavstvo in sport. V: Naš Sport, 24. 3. 1926.

V slovenski družbi, v kateri je bil alkohol vedno zgodovinsko tolerirana droga, sta šport in alkohol tesno sobivala. Moderni športni slog življenja, ki se je od preloma v 20. stoletje vedno bolj propagiral, je v slovensko družbo prinesel mnogo upanja, saj so ob manj uspešnih učinkih protialkoholnih gibanj, nekateri v športu zaznali celo edino rešilno bilko, ki bi narod ozdravila socialne bolezni alkoholizma – toda obenem so bile v športu vseskozi prisotne hkratne najrazličnejše zlorabe alkohola. Alkohola, ki je bil v tradicionalnih predstavah sprva sprejet kot hranilo in poživilo, kasneje pa je v modernih znanstveno utemeljenih naziranjih postal nasprotnik športnemu dosežku, iz športa ni bilo mogoče izkoreniniti. Alkohol in šport sta tako bila (in še ostajata) pravzaprav v »ne-navadnem zavezništvu«. ² Zloraba alkohola se je iz športnih krogov sicer deklarativno javno obsojala, a je alkohol vseeno vseskozi ostajal pomemben element športnega socialnega in ekonomskega življenja.

K strukturni spremembi percepcije alkohola v športu

V tradicionalnem ljudskem izročilu je alkohol veljal za poživilo ali sredstvo, ki pripomore k dvigu moči, vzdržljivosti in poguma. Torej, kot nalašč za šport. Toda v prvi polovici 20. stoletja se je v športu zaradi novih znanstvenih oziroma medicinskih raziskav pogled na njegov učinek na telo – s tem pa tudi na športni dosežek – spremenil. Učinki alkohola na športni dosežek so se začeli tolmačiti kot izrazito negativni, kar je postopoma pripeljalo do nove strukturne percepcije alkohola v športu. Vsakršno popivanje, četudi v manjših količinah, je v idealu razlag formirajoče športnomedicinske znanosti postalo diametralno nasprotno ljudskim modrostim. Še več, alkohol ne le, da ne daje moči in vzdržljivosti, ampak ju telesu celo jemlje. ³

² Wray Vamplew, *Alcohol and the Sportperson: An Anomalous Alliance*. V: *Sport in history*, vol. 25, št. 3 (december 2005), (dalje: *Vamplew, Alcohol and the Sportperson*), str. 390–411.

³ *K problematiki alkoholizma (in posebej prevenciji le-tega) v športu* glej še: Robert D. Stainback, *Alcohol and Sport*. Champaign: Human Kinetics Publishers, 1997. Za današnje (!) boljše razumevanje problematike negativnega učinka alkohola na športno udejstvovanje naj pod črto laično povzamem še nekaj značilnosti iz članka Nade Rottovnik Kozjek *Tudi rekreativnemu športniku alkohol škoduje*.

Toda športnikov se v glavah ni dalo spremeniti čez noč. Posebej zato, ker je šport ob svojem uveljavljanju imel močan družabni element, se je njegova simbioza z alkoholom ob domnevnih pozitivnih učinkih še bolj stalila v eno. Pisec v reviji *Sport* leta 1920 obžaluje, da se je v zadnjem času »tudi med naše sportnike zaneslo to povsod že tako strašče zlo«. Manjši in večji nogometni klubi naj bi na veliko popivali ne le po tekmah, temveč – kar je še posebej zanimivo – tudi pred tekmami. »Po tekmah venčajo svoje veselje nad zmago in manjšajo svoje razočaranje nad morebitnim porazom vedno le in le z – alkoholom. Pa ko bi bilo to le: po tekmi – bodisi! Toda ono nesmiselno pitje pred tekmo: češ, povečali si bomo moč (!), je vredno največje graje. Mesto večje moči je tu le manjša, ali malokdo od sportnikov to uvideva.« ⁴ Navado konzumiranja alkohola pred tekmo bi bilo po zmotnih predstavah naših nogometašev potrebno najhitreje odpraviti. Glede na pripovedovanja nogometašev, naj bi jim alkohol najbolj pomagal k dvigu moči, pa tudi pri odpravljanju treme in dvigu korajže v začetku tekme. Pisec v prvi slovenski specializira-

duje. V: *Polet*, 19. 5. 2005. *Presnova alkohola obremenjuje organizem in neposredno zmanjšuje aerobne sposobnosti. Za presnovo se »porabijo« številne antioksidativne molekule, tako da jih pozneje zmanjkuje za nevtralizacijo prostih radikalov, ki nastajajo pri naporu. Učinek alkohola, ki ga zaužijemo pred športno dejavnostjo ali med njo, je odvisen seveda predvsem od odmerka, ima pa številne poznane nevarnosti. Med največje spada povečano tveganje za razvoj hipoglikemije (nizkega krvnega sladkorja), pri čemer je zavrta tvorba glukoze v jetrih. Zelo nevarna je tudi motena termoregulacija (uravnavanje telesne temperature), še posebno v povezavi z dehidracijo. Ker alkohol širi žile, je sicer odvajanje toplote dobro, vendar začne zaradi razširjenih žil pri dehidraciji zmanjkovati krvi za nemoteno delovanje možganov in drugih vitalnih organov, kar lahko vodi do nevarnih stanj in celo do kolapsa. Enako zmoten pa je tudi »ljudski glas« o ugodnem učinku alkohola na regeneracijo telesa po športnem naporu. Alkohol, ki ga zaužijemo po naporu, se zelo hitro absorbira in ima bolj izražene učinke, tudi stranske. Alkohol po naporu učinkuje zelo negativno na nadomeščanje izgubljenih telesnih tekočin. Ker z znojenjem izgubljam tudi sol, jo je treba nadomestiti, alkoholne pijače pa soli ne vsebujejo. Rehidracija s pijačo, ki vsebuje štiri odstotke alkohola ali več, je nezadostna. Alkohol, ki se zaužije po športu, pa prav tako negativno vpliva na obnovo glikogenskih zalog. Za alkohol sicer velja, da zmerna (!) uporaba ni dokazano škodljiva, toda športniki, še posebno tisti, ki se resno in dlje časa intenzivno ukvarjajo s športom, potrebujejo kakovostno hrano za podporo delovanja telesa, alkoholne pijače pa so sicer visoko energijska, vendar prazna hrana z majhno vsebnostjo mikrohranil.*

⁴ *Vpliv alkohola na športnika*. V: *Sport*, 6. 11. 1920.

Skupina celjskih nogometašev. (ZAC 524, Zbirka fotografij)

ni športni reviji našteva več primerov. Neki vratar, ki je nekoč pil, se sicer spominja, da je v vratih stal nemirno in »se sicer nekako bal žoge; ali ko se mi je približala, sem riskiral vse in se brez strahu in skrbi vrgel na njo«. Toda ta občutek neustrašenosti je varljiv, opozarja športni pisec. Kakšen neki naj bi bil ta pogum? »Če ni vse v redu v tvojih možganih, nimaš čuta za svojo dolžnost, postaneš flegmatičen in to je ves oni pogum.« Podobno neustrašni so po užitju alkohola postajali tudi branilci, ki niso poznali nevarnosti in suvali, »kamor in v kogar je žex«. Športni publicist vidi prav v alkoholu že pred tekmo razloge za tako surovo in brezkompromisno igro, ki je kriva za številne izključitve igralcev na tekmah. Že malo pijače naj bi učinkovalo na slabše tekaške sposobnosti, kombinatoriko ...⁵

Podobno je bilo pri atletih, ki jim izkušnje z alkoholom očitno tudi niso bile tuje, a so že sami pri sebi ugotavljali negativne, včasih pa celo tudi pozitivne učinke: »Pri teku na 100 m mi alkohol koristi: trenutno me pogrjeje in tečem ko besen; saj

je to le 10–12 sekund; pri teku na 200 m je že slabše, pri 400 m pa sem izgubljen, vsakdo, ki ni pil in je le srednje vrste tekač, me gotovo prehiti.« V zavest športnikov je torej alkohol postopoma le prihajal kot zaviralec športnega rezultata. Da alkohol prav nič ne pripomore k vzdržljivosti, pa so izkusili na lastni koži predvsem dolgoprogaši. V želji, da bi pripomogli k njihovi žilavosti, so jih na vzdržljivostnih preizkušnjah nekateri ljudski modreci poskušali pitati celo z žganjem: »Spominjam se tu na distančni marš sportnega tedna. Kako so se kesali udeležniki tega marša, da so spili ono malce žganja, ki so jim ga nudili v okrepčilo nekje nad Podutikom. 'Zakaj smo pili,' so tožili, 'Zamudili smo tu nekaj minut in niti dobro nam ni bilo. Svoje citrone bi raje dalje sesali.'«⁶

Novi generaciji športnikov je bilo potrebno dati čim več argumentov, ki bi dokazovali negativne učinke alkohola na športno udejstvovanje, posledično pa tudi na zdravje, moralo in kulturo nasploh. Zdravnik in higienik Ivo Pirc, ki je bil

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

tudi zelo aktiven športni organizator, je na več možnih načinov hrabil novi rod športnikov k popolni abstinenci. Toda tudi Pirc se je zavedal, da bo pri mnogih ljudeh še vedno ostajala zakoreninjena napačna tradicionalna ljudska predstava, da je alkohol krepilo, živilo ali celo zdravilo:⁷ »Nikar naj vas ne zbega okolnost, da je danes še tako malo vodilnih zgledov prave močatosti med odraslimi. Naši starši so doraščali v dobi, ko še niso bila razčiščena vprašanja, ki se danes obravnavajo, ko se še ni pisalo in govorilo o škodljivih in varljivih učinkih alkohola v taki meri kot danes.« Pirc tudi opozarja, da starejše generacije v teh zmotnih pogledih ne bo mogoče spremeniti, kvečjemu si zaslužijo pomilovanje lastnih otrok, ki jih je vzgojila današnja »bolj prosvitljena« doba.⁸

Toda ker je alkohol pri posamezniku resnično dajal občutek hranila oziroma poživila, je bilo ta varljivi občutek vedno potrebno temeljito razložiti. Vsaj pivo so mnogi športniki še vedno jemali kot tekoči kruh, zato je bilo napačne predstave o učinkih alkohola športnikom težko izbiti iz glav. Poleg lastnih izkušenj so jih hoteli novodobni športni zdravniki osvestiti in razsvetliti predvsem z naštevanji primerov iz strokovnih raziskav o učinkih alkohola na športne dosežke. Ivo Pirc in Drago Ulaga sta najraje posegala k citiranju nemških avtorjev, ki so ta pojav dalj časa raziskovali: »Na visoki šoli za telesne vaje v Berlinu je dr. Herzheimer napravil vrsto poizkusov. Eni od dveh enako sposobnih skupin tekačev na 100 m je dal alkoholnih pijač. Rezultat lahko pogodimo: Skupina tekačev, ki je zaužila alkohol je zaostala povprečno za dva metra. Z enakim rezultatom se je končala tudi tekma v prsnem plavanju.«⁹ Podoben primer navaja tudi Ulaga in dodaja še druge: »...

pri alpinistih so ugotovili (Durig), da se je po zaužitem litru piva zmanjšala sposobnost za petino, povečala pa zguba energije za sedmino; poskus s teškoatleti (dviganje uteži) je pokazal, da je alkohol (2 l piva) zmanjšal uspeh za 16 %. Takih primerov bi lahko našteali celo vrsto. Znani so tudi primeri, da je alkohol temu ali onemu koristil; vendar v takih primerih ne gre za večjo moč, temveč za sprostitvev (startna trema!).«¹⁰

V dobi novih spoznanj za Pirc mesto alkohola v športu sploh ne bi smelo biti. »Za danes tudi ne obstoji več vprašanje: ali zmernost ali popolna vzdržnost, kajti dokazano je, da je edina dovoljena množina alkohola 0,0.«¹¹ Takšen stavek popolnoma jasno in dokončno zavrača še tisti del »ljudske tradicije«, ko se je tudi športnikom v določenih primerih svetovalo sicer zmerno (!) uživanje alkohola.¹² Pirc je kot zdravnik v svojih člankih razlagal in svaril, da izgorevanje alkohola med športno aktivnostjo »ne pomeni nikakega dobička za telo, pač pa izgubo, kajti to izgorevanje gre na račun telesnih beljakovin, alkohol tudi nima 'tvoritvene zmožnosti', kot jo imajo hranila, ima pa lastnosti, da zastruplja celice ...« Kot pravi abstinenci moralist pa je svoje zdravniško znanje in športne izkušnje rad tudi posplošil v slogu gesel razširjenega slovenskega protialkoholnega gibanja: »Pri alkoholnih pijačah pa je tako, da človek ne živi od alkohola, temveč alkohol od človeka. Alkohol ne hrani onega, ki ga uživa, marveč tistega, ki ga predeluje in razprodaja.«¹³

Torej, problem učinka alkohola na športni dosežek in strukturna sprememba v dojemanju tega, kar sem v tem poglavju obravnaval, je potrebno vrednotiti tudi kot del splošne javne problematike alkoholizma v Sloveniji. S tem, ko je postopoma prihajalo do mentalne strukturne spremembe glede razumevanja negativne vloge alkohola na športni rezultat, so bili vzpostavljeni pogoji, da se šport lahko začne propagirati kot sredstvo protialkoholne akcije. Ob obravnavi alkohola v športu namreč Drago Ulaga posploši in poudari, da ob tem ne gre le za učinek alkohola na sam šport,

⁷ Če bi primerjali tolmačenje alkohola kot hranila, živila ali celo zdravila z vlogo alkohola v športu, bi lahko govorili tudi o spremenjeni vlogi alkohola pri zdravljenju različnih bolezni. Prim. npr. članek: Zdravniki in alkohol. V: Zlata doba, let. 3 (1909), št. 1, str. 8–9. Pri navajanju opuščanja rabe alkohola po angleških bolnišnicah članek navaja, da »se alkohol pri bolnikih lahko popolnoma pogreša /.../ Kdor izmed zdravnikov še danes rabi alkohol kot zdravilo, tak se navadno skoro nevede in nehote udaja stoletnemu predsojdu ljudi, da je alkohol krepilen /.../ Na podlagi sedaj znanstveno dokazanih dejstev deluje zdravnik svojega stanu nevedno, ako pri alkoholu še govori, da alkohol krepi, ogreva ali da je sploh to kaka kulturna potreba.«

⁸ Ivo Pirc, Delo, sport, alkohol. V: Zdravje, let. 4 (1928), št. 5, (dalje: Pirc, Delo, sport, alkohol), str. 101–105.

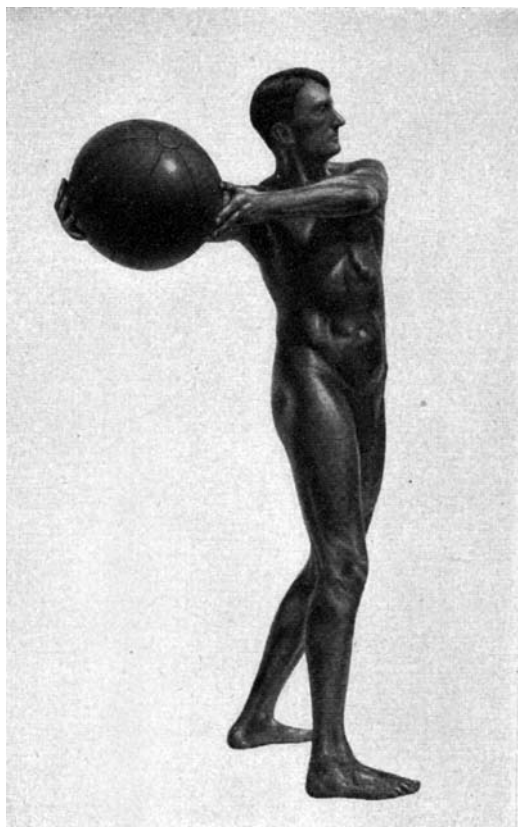
⁹ Prav tam.

¹⁰ Drago Ulaga, Knjiga o sportu. Celje: Družba Sv. Mohorja 1934 (dalje: Ulaga, Knjiga o sportu), str. 58, 59.

¹¹ Pirc, Delo, sport, alkohol, str. 105.

¹² Prim.: Vamplew, Alcohol and the Sportperson, str. 390–411.

¹³ Pirc, Delo, sport, alkohol, str. 102.

Zdravo in trenirano telo je postalo ideal modernega človeka. (Hans Suren, Kraftgymnastik. Stuttgart, 1935)

»marveč za vsakdanje, splošno vprašanje alkohola in nikotina. Kdor pije in kadi, postane prijatelj stola, mize in postelje, njegova telesna pripravljenost za sport se umakne udobnosti. Skratka, tak človek postane len in je na najboljši poti, da zamenja sportno igrišče s kavarno. Sport pa zahteva svežega človeka, ki komaj čaka, da v teku ali v plavanju sprosti svoje sile. Kot načelo naj bi pri vprašanju alkohola in nikotina veljalo: Veliko škoduje veliko, malo pa malo. Ako se hočeš torej vsemu izogniti, kar te ovira na poti k uspehu, tedaj se odreci tudi alkoholu in nikotinu.«¹⁴ Tudi športni svet se je torej vključil v protialkoholno gibanje kot bojovito kulturno prakso ter splošnega socialnega slovenskega problema ni obravnaval zgolj ločeno v kontekstu športa. Pomen športa je v družbenem kontekstu boja proti alkoholizmu dobil celo posebno mesto, saj je marsikateremu sodobniku pomenil celo upanje za ozdravitev naroda ...

¹⁴ Ulaga, *Knjiga o sportu*.

Šport kot upanje za ozdravitev naroda

Ob številnih protialkoholnih akcijah in močnih propagandnih angažiranjih se je nov moderni športni slog življenja, ki je deklarativno vključeval alkoholno abstinenco, oziroma izjemo ma pristajal na zmernost pitja, začel prepoznati kot rešitev za ozdravitev slovenske socialne bolezni. Beseda »sport« je vedno bolj tudi v zdravstvenem smislu postajala »geslo moderne dobe«, oziroma se je kot taka intenzivno propagirala.¹⁵ Moderni športni slog življenja se je prepoznaval kot odrešitev od problema alkoholizma predvsem zaradi dejstva, ker ni pomenil zgolj ukvarjanja s športom, ampak je predstavljal nov celostni pristop k življenjskemu slogu, ki je vključeval spremenjen odnos do človekovega telesa. Ob odpovedi alkoholu in cigaretam je nov propagirani športni slog življenja pomenil tudi nov način oblačenja, pozornost do higiene, prehranjevanja, zadostnost spanja itd., predvsem pa je izpostavljala potrebo po gibanju, igranju, posebej v naravi, na svežem zraku in z izpostavljanjem sončnim žarkom ... S takšnim večplastnim načinom sproščanja se je šele lahko izpostavila celostna (!) alternativa tradicionalnim načinom sproščanja na Slovenskem. Kot zelo dobro vemo, pa je prav alkohol vedno bil eden najbolj ključnih faktorjev v »folklori« slovenskega sproščanja. Zgodovina slovenskega sproščanja in uživanja se je torej v začetku 20. stoletja znašla pred novo strukturno preizkušnjo.

Posebej slovenski katoliški moralisti so s protialkoholnim gibanjem napovedali vojno tradicionalnim načinom slovenskega sproščanja in uživanja, ki so z novo modo, glasbo, plesi itd. še bolj burili dekadentnost tako po mestih kot tudi po podeželju. Urednik protialkoholnega glasila *Zlata doba ali treznost slovenskega naroda* Janez Kalan se je še posebej odlično počutil prav med telovadci, med katere je, kot pravi, zelo rad zahajal. »Navadno so agitatorji za abstinenco glas vpijočega v puščavi,« je ugotavljal, toda med voditelji orlovskih telovadnih odsekov na njihovem shodu leta 1909 se je počutil zelo domače: »Sem domačin med svojimi, kajti telovadba in abstinenca sta druga drugi pogoj.« Kalan je telovadcem laskal, da so prav oni bili prvi, ki so napovedali boj proti pred-

¹⁵ *Sport – geslo nove dobe*. V: *Zdravje*, let. 1 (1925), št. 10, str. 145–149.

sodku, češ da ni razvedrila brez pijače: »Koliko zabave, koliko kratkega časa, koliko blaženega veselja imate vi velikokrat brez pijače pri svojih vajah, pri svojih javnih nastopih, pri svojih shodih. Ti so vam dokaz, da za razvedrilo ni treba brezpogojno pijače, da za zabavo ni treba brezpogojno gostilne. V tem tiči velik pomen telovadbe za abstinenčno gibanje.«¹⁶ Telovadbo pa je Kalan še posebej štel za svojega protialkoholnega zaveznika, ker da ima izrazit krepostni namen: »Alkoholizem pa ubija krepost, krade mladeničem jasne oči, cvetoč obraz in poštenje iz duše, mladenkam jemlje sramežljivost, možem in ženam krade alkoholizem zakonsko zvestobo, očetom in materam jemlje ljubezen in skrb za otroke, razkraja in razdružuje družine, in donaša gorje in nesrečo v vsako hišo. Treba abstinence, treba žrtev v vaših vrstah! Tedaj bo vaša zmaga popolna, ker ne boste zmagali samo nasprotnih sovražnih sil, zmago bote obhajali sami nad seboj, nad strastmi, ki vas ponižujejo in nad napačnimi potrebami, ki druge vpregajo v jarem suženjstva. Zdravi, veseli, izobraženi, krepostni bote napredovali, in ta napredek bo merilo vaše sreče in sreče našega naroda!«¹⁷

Kalan, ki je kot katoliški moralist glavne puščice streljal predvsem proti »brezbožnim« socialdemokratom, je v svoji protialkoholni vnemi pokazal simpatije celo do bolj liberalno usmerjenih sokolov, kar daje slovenskemu prostoru kot tedaj duhovno izrazito razklanemu prostoru še en novi odtenek. Raznoliko abstinenčno gibanje je tako očitno v iskanju skupnih interesov z ideološko raznolikima telovadnima organizacijama v skrbi za ljudsko telesno in moralno zdravje celo presegalo kulturni boj. V *Zlati dobi* tako naletimo celo na navajanje protialkoholnih ukrepov poljskega Sokola, ki je v času zleta v Lvovu vsem sokolom brezpogojno prepovedal uživanje alkoholnih pijač. V svojem glasilu pa naj bi tamkajšnji Sokol proglasil tudi sklep, da je pri vseh sokolskih prireditvah in neposredno pred njimi prepovedano uživanje alkoholnih pijač.¹⁸

Slovenski sokoli se s kakšnimi učinkovitimi protialkoholnimi akcijami v svoji rosni dobi

še niso mogli pohvaliti. Prej nasprotno, saj je prav alkohol botroval številnim ekscesom in aferam,¹⁹ novonastala sokolska društva pa so v svoji prvi fazi delovanja očitno precej več pozornosti posvečala družabnim dogodkom kot telovadbi.²⁰ Alkohol je namreč precej pomagal k vzbujanju nacionalne gorečnosti, ki je bila v dobi nacionalnih konfrontacij veliko bolj zaželeno kot nacionalna mlačnost. Šele z novo krepitvijo sokolske ideologije v prvi Jugoslaviji, ko se je abstinenca hotela jasneje udejanjiti tudi kot zgled, so sokoli v svoji protialkoholni angažiranosti dobili nov zalet. Sokoli so postali eni izmed tistih, ki so se začeli bolj izpostavljati v protialkoholni agitaciji. Čas sprostitve povojne psihoze, ko so se od alkohola opiti ljudje še bolj razuzdano predajali zabavi in pohotnostim, je sokolske ideologe še bolj podžgal v boju za telesno in duševno zdrav narod: »... komaj je minula dobro vojna, se je začel po prejšnjem krvavem plesu drugi – kankan razuzdanosti, pijače, pohotnosti! /.../ Mnogo prečutih in preužitih noči v družbi dvomljivih žensk, in v naročju kraljev Alkohola in Nikotina ustvarja pač žive okostnjake, ne pa rdečeličnih, krepkih, mišičastih ljudi. V drugo pa moramo paziti, da se naše prireditve družabnosti ne vrše v glavnem na čast troperesni deteljici sifilis, alkohol in nikotin.«²¹ Sokoli so alkoholizmu z letom 1919 dali dokončno vojno napoved. Na taboru Svete vojske v začetku leta v ljubljanskem Unionu je tako med glavnimi govorniki imel besedo tudi zastopnik Sokola Engelbert Gangl. Gangl je na protialkoholnem shodu podal jasno izjavo zaobljubljenega zavezništva, »da smete v slovenskem Sokolstvu smatrati zavedne, zveste, organizirane sobojevnike v svojem plemenitem prizadevanju«. Izjavo pa je podkrepil še z navajanjem sklepa s sestanka zastopnikov slovenskega sokola, kjer so zavzeli proti alkoholu zelo načelno stališče: »Glasom naših načelnih sklepov je poslej za vsakega člana naše organizacije obvezno, da do 18. leta ne zauživa sploh nobene alkoholne pijače. Na vseh sokolskih prireditvah je tekom izvrševanja vzporedov zabranjeno točenje vsake alkoholne pijače, po končanem vzporedu pa je dovoljeno le do gotove ure. Točenje

¹⁶ Janez Kalan, *Telovadba in abstinenca*. V: *Zlata doba*, let. 4 (1910), (dalje: Kalan, *Telovadba in abstinenca*), str. 101–113.

¹⁷ Kalan, *Telovadba in abstinenca*, str. 116–119.

¹⁸ *Protialkoholni shod v Lvovu*. V: *Zlata doba*, let. 6 (1912), str. 161, 162.

¹⁹ Prim.: Dragan Matić, *Sokolski eksces ali pretep v Šantlovi veži*. V: *Zgodovina za vse*, let. 6 (1999), št. 1, str. 13–24.

²⁰ Prim.: Janez Cvirn, *Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju*. V: *To in ono o meščanstvu v provinci*. Celje: Pokrajinski muzej, 1995, str. 30.

²¹ Sokol, 1919, št. 3–4. Cit. po: Dolores Kores, *Kratka krilca, alkohol & charleston*. V: *Zgodovina za vse*, let. 8 (2001), št. 1, str. 52.

vsake žgane pijače pa je vobče prepovedano.«²² Jugoslovanski sokoli so kasneje na svojih skupščinah sprejeli še več protialkoholnih sklepov, ki so sledili načrtnemu tako preventivnemu kot restriktivnemu delovanju sokolov proti »največjemu škodljivcu naše narodne sile - proti alkoholizmu in njegovemu drugu nikitizmu«. ²³ Skupščina jugoslovanskega Sokola je tako leta 1922 v Zagrebu sprejela protialkoholno resolucijo, ²⁴ z vrsto protialkoholnih sklepov pa so se odzvali na pereč problem alkoholizma tudi na skupščini v Djakovu leta 1926. Sokolskim društvom oziroma župam je bilo tam določeno, da morajo kaznovati vsakega člana, ki bi v pijanem stanju storil kakršnokoli nedostojno dejanje, sokolski »deci« je bilo dovoljeno prisostvovati sokolskim prireditvam le do devete ure zvečer, prireditve pa so se morale končati opolnoči. Skupščina je tudi naložila vsakemu društvu, da mora med letom organizirati po eno protialkoholno in protikadilsko predavanje. ²⁵

Problem alkoholizma, ki je v tedanjih zdravstveno-higienskih oziroma evgeničnih pogledih ogrožal »ljudsko zdravje« oziroma celoten narod, v vseh slojih naroda ni bil enako izpostavljen. Na problem alkoholizma je potrebno namreč gledati tudi s stališča socialne neenakosti. Različni družbeni sloji so bili na različen način (ne)dojemljivi za protialkoholno akcijo, kot posebej pereče pa se je alkoholno zlo kazalo med delavstvom. Prav s širjenjem športnega gibanja med delavstvo pa se je budilo upanje za boljše protialkoholne rezultate, saj številne akcije med delavstvom niso zalegle, medtem ko je alkohol tam še kar kraljeval. Športno gibanje, ki je ozdravljalo in poživilo meščanstvo, od koder je tudi prihajalo, se je med delavstvo postopoma širilo, delavca pa je le težko trgalo od steklenice, saj se je obenem moralo spopadati s stereotipom o nepotrebnosti športne aktivnosti že tako fizično preobremenjenega delavca. Sodobniki in zagovorniki delavskega športa pa so problem videli predvsem v delodajalcih, ki v de-

lavskem športu niso spoznali dolgoročnih koristi celo zase. »In vendar bi ravno bolniške blagajne in delniške družbe imele finančno korist od tega [delavskega športa, op. BB]. Naval bolnega delavstva na bolniško blagajno bi se ublažil, delavstvo, ki bi svoje proste ure, svoje proste dneve prebilo na zeleni trati, ne bi hodilo z 'mačkom' na delo. A sedaj? Cele dneve poseda delavec v zakajenih in zaduhlih pivnicah in beznicah, v potu svojega obraza z napornim delom med tednom zaslužene dinarje zapravlja za alkohol, krade s pijačo zdravje svojemu lastnemu telesu, uničuje svojo in svoje rodbine eksistence in bodočnosti. Delavec, ki trpi cel teden, ki se mora cel teden odrekati udobnostim, hoče na svoj edini prosti dan imeti kak priboljšek. In da je ta mogoč le v alkoholu, to je nekaka tradicija, ki je ne bo izruval z navajanjem statistike bolezni iz našega delavca noben protialkoholni apostel. Za to je treba krepkejših zdravil, močnejših argumentov, ne suhoparnih predavanj, ne teorij. Le življenjske moči in zdravja kipeči sport bo imel to magično moč. Delavstvo bo prebilo nedeljo na sportnem prostoru v solncu, svetlobi in zraku, bo merilo svojo telesno in duševno gibčnost in moč v sportnih igrah s sodrugi sosednjih revirjev. Ta generacija našega delavstva ne bo polnila mošenj gostilničarjem, ne bo zapravljala svoje mladosti v pijančevanju. Duševno in telesno krepkejša od sedanje bo imela večjo produkcijsko silo in ta ji bo nudila tudi doma ono blagostanje, kot ga vidimo v tujini ...«²⁶

Spet so zgledi iz tujine hrabril domače protialkoholne zagovornike. Pri navajanju učinkovitosti športnega oziroma telovadnega gibanja na širjenje alkoholne abstinence med različnimi narodi zasledimo primere, ko so slovenski protialkoholni apostoli iskali zglede za ozdravljanje od alkoholizma v skandinavskih deželah. Že Janez Kalan na predavanju orlom ni skrival navdušenja nad uspehi abstinence gibanja na Danskem. ²⁷ Zanimivejši pa je primer s Švedske. Član avstrijskega olimpijskega komiteja baron Michelangelo von Zois je občudoval švedski narod in njegovo gorečnost za šport med obiskom olimpijskih iger v Stockholmu leta 1912. V poročilih, ki jih je objavljaval *Laibacher Zeitung*, je Zois izpostavil, kako je prav športno gibanje švedski narod pomagalo odrešiti pred alkoholno pogubo: »Rad bi poudaril, da je Švedska še pred nekaj desetletji hudo trpela za

²² Tabor »Svete vojske«. V: *Zlata doba*, let. 13 (1919), št. 1, 2, 3, str. 3–4.

²³ Matija Ambrožič, *Sokolstvo kot narodna inštitucija za telesno in npravstveno vzgojo*. V: *Sokol*, 1919, št. 1–2, str. 15–21. Cit. po: Tomaž Pavlin, *Razvoj sokolstva v Sloveniji med leti 1929–1941 (disertacija)*. Ljubljana: *Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete*, 2000 (dalje: Pavlin, *Razvoj sokolstva*), str. 31, 32.

²⁴ Pavlin, *Razvoj sokolstva*, str. 42.

²⁵ Prav tam, str. 48.

²⁶ *Naše delavstvo in sport*. V: *Naš Sport*, 24. 3. 1926.

²⁷ Kalan, *Telovadba in abstenenca*, str. 101–113.

problemom alkoholizma in njegovih posledic. Prav športno gibanje pa je rešitvi tega problema ponudilo glavno pomoč. Zdaj na Švedskem komaj vidiš kakšnega pijanca in če že, ta navadno sploh ni Šved ampak kak tuj pristaniški delavec. Švedi tako danes sodijo med najbolj zdrave in trezne narode.«²⁸ K temu gre vseeno dodati, da Zojs sam očitno ni bil abstinent, saj je v nadaljevanju priznal, da se je zaradi piva, ki se toči na Švedskem, abstinence očitno tam lažje držati, je pa zato pohvalil švedski punč, ki se posebej poleti pije močno ohlajen.²⁹

Smučanje: »Najzdravejši ljudski sport« in razvratno pitje po kočah

Naj orišem kontroverznost navezave med športom in alkoholom še na nekaj primerih iz slovenske smučarske zgodovine. Med upanjem za ozdravitev ter telesno in duševno krepitev slovenskega naroda na eni strani in posameznimi primeri popivanja med smučarji na drugi, se namreč kaže velik razkorak, a je ta razkorak del te ene in iste zgodovine, pa najsi bo izhodišče zanjo izbrano kot (parcialna) zgodovina smučanja ali pa alkohola.

V reviji *Zdravje* lahko leta 1927 pod zgovornim naslovom *Smučanje – najzdravejši ljudski sport* preberemo veliko ne le o zdravnilih učinkih smučanja, ampak tudi o tem, da je smučanje »socialno zdravilno sredstvo«. Takšen pogled je ustrezal sodobnim predstavam, ko so na zdravje začeli gledati s širšega, telesnega in duševnega vidika. Zdravje je pomenilo stanje celotnega človekovega organizma, v telesnem smislu predvsem njegovo sposobnost odvracati bolezni. Na smučanje se v tem kontekstu ni več gledalo zgolj kot na dejavnost, ki zdravje utrjuje, ampak tudi kot na preventivno in terapevtsko aktivnost. V harmoničnih učinkih gojenja smučanja so zdravniki priporočali smučanje tudi pri živčnih obolenjih lažjega značaja, saj je že »par dni smučanja njihove pacijente docela ozdravilo«. ³⁰ Smučanje je postalo pozimi pomemben del udejanjanja novega higienskega gibanja, ki se je v Sloveniji intenzivno razvijalo po letu 1922. ³¹

²⁸ Michelangelo Freiherr von Zojs, *Die olympischen Spiele in Stockholm*. V: *Laibacher Zeitung*, 24. 7. 1912.

²⁹ *Prav tam*.

³⁰ *Smučanje – najzdravejši ljudski sport*. V: *Zdravje*, let. 3 (1927), str. 25–27; Glej tudi: Avgust Korbar, *Zimski šport in zdravje*. V: *Zdravje*, let. 11 (1935), št. 1, str. 5–7.

³¹ K temu glej: Ivo Pirc, *Zdravje v Sloveniji*. II. knjiga. *Zdravstvene prilike in delo higijenske organizacije v Sloveniji*

Zelo zanimivo je opazovati povezovanje oziroma simbiozo higienske in smučarske organizacije tudi preko institucionalnega in individualnega nivoja, saj je bil Ivo Pirc ena od osrednjih vodilnih osebnosti na obeh področjih. Zdravnik in smučarski organizator, nekaj časa celo vodja obeh glavnih organizacij pri nas, je izpostavljal potrebo »kulturnega človeka«, da se giblje po svežem zraku in goji aktivni »počitek«: »Enostranska zaposlitev umskega in ročnega delavca zahteva odpočitek, da more ostati duh čil, telo delazmožno in da se razni telesni organi ne prekmalu izrabijo. Često nastopanje bolezni in prehlajenja zahteva utrditev telesa proti pojavu prehlajenja. Odpočitka in utrditve pa ne daje sedenje doma v zakurjeni sobi, v kavarni ali gostilni, nego edinole sveži zrak širne narave in gibanje v njem. Že sam prehod z mestnega zraka na zunanji sveži zrak z istočasno spremenjenim načinom udejstvovanja pomenja spremembo podnebja, ki deluje osvežilno in zdravilno na človeka z mnogimi svojimi komponentami.«³² Vedno bolj se je širila trditev, da oster zimski zrak ni le nevaren, ampak je lahko tudi koristen. Bivanje v zimskem podnebnju in gojitev zimskih športov so Pirc in njegovi kolegi šteli za dvojje najvažnejših sredstev za utrjevanje telesa. Zimsko vreme z nizko temperaturo, suhim ozračjem in intenzivnim sončnim obsevanjem vpliva, tako piše, da je oddajanje naše telesne toplote v okolico majhno, gibanje pa v takih razmerah ugodno vpliva na srce in ožilje; mrzli sveži zrak vpliva dražilno na presnavljanje, tek je boljši, delovanje živcev živahnejše, še dodaja. Zimski šport naj bi bil celo najbolj enostavno sredstvo za pomlajevanje.³³

Zdravstveni vidiki smučanja pa so se prav v povezavi z alkoholom hitro začeli navezovati še na moralne. Smučanje samo je bilo gotovo eden izmed najbolj zdravih in moralnih športov, a kaj ko smučanje ni le aktivnost drsenja po snegu, ampak tudi vse, kar sodi zraven. Po fazi odrekanja in fizičnega napora namreč vselej pride tudi čas za sprostitve, to pa je najboljša priložnost, da iz posameznika privre tudi kaj »nemoralnega«. Smučanje, ki se je tako po eni strani s svojimi pozitivnimi učinki propagiralo kot odgovor na dekadentni življenjski stil različnih slojev, je hkrati v svojih

1922–1936. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.

³² Ivo Pirc, *Zima in Zdravje*. V: *Ob 10-letnici 1928–1938*. Ljubljana: Smučarski klub, 1938, str. 17–21.

³³ *Prav tam*.

Smučarske kočice so bile priljubljena shajališča v naravni idili, včasih pa tudi prizorišča moralne razuzdanosti. (Mozirska kočica, ZAC 1025, Fototeka Pelikan)

après ski izvedbah ponujalo prav to – razvratno vzdušje v kočah, kjer sta bila alkohol in cigaretni dim doma kot redkokje. Človek paradoksalne devise vračanja k naravi očitno ni uspel nikoli popolnoma zapopasti, saj so planinske in smučarske kočice dejansko predstavljale mestni minimundus, kjer se je enako ali še bolj kadilo in v duhu gorske »folklore« zvrčalo šilčke. Posebej utrditev alpskega smučanja na začetku 30. let prejšnjega stoletja je v slovensko kulturo prinesla nov občutek udobnosti, uživanja, sončenja pred kočico, sproščenega kramljanja na otokih sredi narave, na drugi strani pa veseljačenja, obedovanja in popivanja v kočici, večernih plesov, prepevanj, kartanj ... Smučarske »mlečne bratovščine« so bile prej izjema, bolj verjetno je, da so si po kočah v sproščenem vzdušju kaj več privoščili celo tisti, ki so v mestu živeli bolj umirjeno. Nemoralnost iz velikega mesta je v svojem prvem izbruhu namreč še toliko bolj intenzivno udarila na civilizacijske otoke sredi v turistične kraje formirajočega se podeželja ali pa v stavbne otoke sredi prvinske narave.

Jugoslovanska zimskošportna zveza, osrednja smučarska organizacija v prvi Jugoslaviji, je postala na naraščajoč problem pijančevanja med smučarji bolj pozorna leta 1928, ko se je v Kranjski

Gori v noči neposredno pred zveznimi tekmami zgodil pijanski eksces. Očitno dodobra opita člana *Sportnega kluba Ilirija* Hitzel in Pogačar sta zganjala kraval po hotelu *Razor* in vdiral v sobe gostov. Ravnatelj kreditnega zavoda Rudolf Sark ju je zvezi naznanil, da sta ob štirih zjutraj vdrla v obraz zamaskirana z rutami v sobo, kjer sta spali njegova žena in hčerka in se trdeč, da nekoga iščeta, dolgo nista hotela od tam odstraniti. Nato sta šla nadlegovat goste še po drugih sobah in se naposled spet vrnila. Odprla sta na stežaj vrata in ne da bi prižgala luč, vrgla v sobo tri pare smučk s tako silo, da je po vsej hiši odmevalo in so se vsi gostje zbudili. Sark dodaja, da se je zahvaliti le srečnemu slučaju, da smučice niso zadele postelje ter ranile žene in otroka. »Bil je škandal, kakršnega še menda ni doživela Kranjska gora.«³⁴ Zveza je razgrajča kaznovala z ukorom.³⁵ Na seji, kjer so obravnavali izgred, so se še odločili, da bodo smučarje opozorili tudi na obnašanje na vlakih in »često ponavljajoče se pijančevanje«.³⁶

³⁴ Fakulteta za šport, *Gradivo Jugoslovanske zimskošportne zveze (dalje: JZŠZ), Pismo Rudolfa Sarka na JZŠZ, Ljubljana, 6. 2. 1928.*

³⁵ JZŠZ, *Dopis JZŠZ na Joža Pogačarja, Ljubljana, 11. 2. 1928.*

³⁶ JZŠZ, *Zapisnik 15. redne seje JZŠZ, 10. 2. 1928.*

Četudi so smučarski priročniki pridigali, da se je alkoholu med smučanjem potrebno odreči, je bil alkohol zelo verjetno del obvezne opreme v nahrbtniku marsikaterega smučarja. Rudolf Badjura je v smučarskem priročniku sicer zapisal, da se glede alkohola »ne postavlja ravno na načela 'svete vojske'«, a v isti sapi posvaril, da je potrebno pred in med smučarsko turo popolnoma opustiti alkohol. Za čas po smučanju pa je vendarle popustljivo dodal: »Po turi, če čakaš v gostilni vlak, lahko zaužiješ kozarček, da se okreпчаš, ako ni dobiti čaja ali česa drugega.«³⁷

Konzumiranju alkohola med smučarji, posebej pa med smučarskimi učitelji, ki naj bi služili svojim gojencem kot vzorniki, je nasprotoval tudi najbolj izstopajoč smučarski moralist (tudi smučarski učitelj) Drago Ulaga. V svojem romanu *Bele zvezde* je v poglavju z zgovornim naslovom *Pokljuka v megli* z opisovanjem večerne atmosfere v zakajeni in opiti smučarski koči opozoril na to, kako ob alkoholu smučarski učitelj »odloži svoje dostojanstvo«. ³⁸ Kot katoliški športni moralist je Ulaga posebej grešno opisoval razpoloženje smučarskega učitelja, ki ga je okajenega vleklo celo v to, da bi prevaral svojo zaročenko.³⁹

Smučanje je tako ob številnih etičnih kvalitetah v kombinaciji z alkoholom in sproščenim vzdušjem v kočah s seboj prinašalo tudi številne etične nevarnosti. Slednje so bile, kot dodaja Ulaga, še posebej nevarne za mladino, saj je navada mladine taka, da postane vse prepovedano mikavno, »zanimanje za erotično plat postane močnejše, močnejša tudi težnja po zabavi in uživanju. Pravi sport se tako umakne udobnosti, prava igra igračkanju.« Ulaga posebej opozarja, da je treba pred slabo priložnostjo varovati dekleta. »Zakaj bi morali biti mladi sportniki za vsako ceno razposajeni?

Večer v smučarski koči. (Luis Trenker in Carl J. Luther, *Wintersportfibel oder die Kunst vergnüglich durch den Winter zu kommen*. Berlin, 1940)

*In ali je le v tem razvedrilo, ako se pesem spremeni v tuljenje, šala v neslanost? Vsak drugi sportnik bi bil rad komediant, vsako dekle nekaj posebnega, imenitno in važno /.../ Ne gre, nikar ne mislite, za nedolžno vriskanje, tudi ne moremo biti zoper kozarec vina, zoper veselo razpoloženje, temveč gre za kulturni in etični športni slog.*⁴⁰ Kulturni in etični športni slog je popivanje po kočah odločno odklanjal, toda tako goreča borba zanj lahko dokazuje le eno – da je bilo večerno razpoloženje po kočah vse prej kot asketsko.

Podobno opisuje zimsko smučarsko vzdušje v koči obrobni litijski skavtski list. Z opisom nekega primera, ko bi po običajnem hišnem redu v kočah moral po deseti uri vladati mir, naj bi eni hoteli spati, drugi pa peti. Zmagala je skupina pivcev in pevcev, ki se je zagotovo dala težje prepričati proti svoji volji: »Dve uri se je vodila brezuspešna konverzacijska borba. Nato je bil mir – namreč te borbe, ne pa konec petja. Noč je potekala do štirih zjutraj. Tedaj so šli pevci (ki so bili tudi pivci) spat in so sladko spali do desetih dopoldne. Tiste sitnobe, ki so hotele ponoči spati, pa so morale ob štirih zjutraj na pot.«⁴¹

Razmerje med zdravilnim smučanjem in alkoholom je tako vselej ostajalo kontroverzno in bilo stvar dvojne morale. Na nivoju javnega so

³⁷ Rudolf Badjura, *Smučar*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1924, str. 64.

³⁸ Drago Ulaga, *Bele zvezde*. Ljubljana: Slovenec, 1944, str. 81.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Drago Ulaga, *Družina in sport*. V: *Mladika*, let. 16 (1935), št. 2, str. 74.

⁴¹ Miren, *Smučanje in skavti*. V: *Smuk*, (priloga litijskega Skavta), let. 1 (1940), št. 3, str. 1–3.

zlorabo alkohola smučarji deklarativno obsojali, na nivoju zasebnega pa je alkohol ostajal njihov tesni spremljevalec. Zimskošportna zveza je tako denimo ostro protestirala in podučevala *Sportni klub Vrhnika*, ki je na svojih tekmah delil povsem »neprimerna darila« – alkoholne pijače,⁴² po drugi strani pa vemo, da je npr. smučarski učitelj Kodella na tečaju leta 1932 kot nagrado od svojega tečajnika prejel »hvaležno darilo – srebrno dozo«.⁴³ Kaj si je Kodella konkretno točil v dozo, sicer ostaja skrivnost, verjetno pa ne malinovca, saj se tega v srebrne dozice navadno nikoli ni točilo.

Večni preplet športa in alkohola

Kakorkoli že, dejstvo je – in to je vse prej kot samo slovenska značilnost – da alkohol in šport nista nikoli bivala povsem ločeno.⁴⁴ Med pivskimi in športnimi užitki obstajajo dolgotrajne zgodovinske povezave, ki se vseskozi prepletajo, najsi bo to na strani aktivnih ali pasivnih udeležencev v športu. Povezave športa s pivovarsko industrijo, ki so danes tako zelo prepoznavne na več nivojih, imajo že dolgo predzgodbo, še posebej intriganten pa je tandem alkohola in športa zato, ker odpira vedno nova moralna vprašanja, najsi gre za dvo-umna vprašanja športnega marketinga in sponzorstva ali pa za vprašanja javnega reda. Aktualno sobivanje alkohola in športa – navkljub izpostavljeni želji po deklariranem izključevanju – ostaja tako še vedno del tesno povezane zgodovine med športnimi in pivskimi užitki. Četudi se številni športniki (pustimo ob strani navijače) zelo dobro zavedajo, da jim alkohol škoduje, se mu niso in se mu ne odpovedujejo. Celo profesionalni športni zvezdniki javno priznavajo pitje alkohola, mnogi športniki pa imajo z alkoholom resne težave po končani karieri ... Da je alkohol bil in ostaja integralni del športa je torej rezultat procesa obojestranskega kulturnega utrjevanja.

Na večni preplet alkohola in športa bi lahko pogledali z več vidikov zgodovine, saj imajo na njuno kulturno sobivanje vpliv tudi regionalne, nacionalne, socialne ali pa spolne identitete. Na

športne klube v zgodovini lahko tako gledamo tudi kot na pretežno moške enklave. Slednje so se ob moštveno doživetih izkušnjah popivanja še tesneje združevale v ekipni obroč. Pri konstrukciji vlog spolov v zgodovini je pomembno vlogo odigral prav prostor druženja. Ob športu kot utrjevalcu družbenega moškega principa⁴⁵ je značilno, da so enega izmed najpomembnejših moških športnih getov tvorile z alkoholnimi pijačami navadno zelo dobro založene gostilne. Številni športni klubi so skoraj vsi po vrsti nastali, kasneje pa si krojili svoje delovanje, kar po gostilnah. Pregled lokacij sestankovanj odbora ljubljanskega *Sportnega kluba Ilirija* v času pred prvo vojno razkriva, da se športni organizatorji niso dobivali po mlečnih restavracijah ali slaščičarnah, ampak po znanih gostilnah, najpogosteje *Pri roži* in *Pri Mraku*.⁴⁶ In tako kot so bile gostilne v zgodovini *Ilirije* zelo tesno zvezane z razvojem, idejami in administracijo športa, tako so bili tudi športni tereni posredno navezani na alkoholno produkcijo. Pogodbe o rabi zemljišč, ki jih je *Ilirija* uporabljala kot športne terene v času med obema vojnama, so bile namreč vezane na tedanjo *Pivovarno Union d.d.* oziroma rodbino Kozlerjev.⁴⁷

Kulturnih navezovanj med alkoholom in športom – navkljub načelnim izključujočim medsebojnim nasprotjem – skozi zgodovino pač ne moremo spregledati. Športni slog življenja je sicer res pridigal o odpovedovanju užitkom civiliziranega življenja in tudi ponudil roko odrešitvi iz klešč alkoholizma, a gledano v smislu kolektivnega je – veliko prej kot dosegel ozdravitev – ponujal predvsem upanje. Šport je sicer gotovo prispeval v protialkoholni boj novega močnega aduta, ki je marsikaterega posameznika s pomočjo značilnosti športnega discipliniranja telesa in duha ozdravil

⁴² JZŠZ, Zapisnik 8. plenarne seje JZŠZ, 21. 3. 1932.

⁴³ Iz tečaja za savezne smuške učitelje. V: *Sportni list*, 10. 5. 1932.

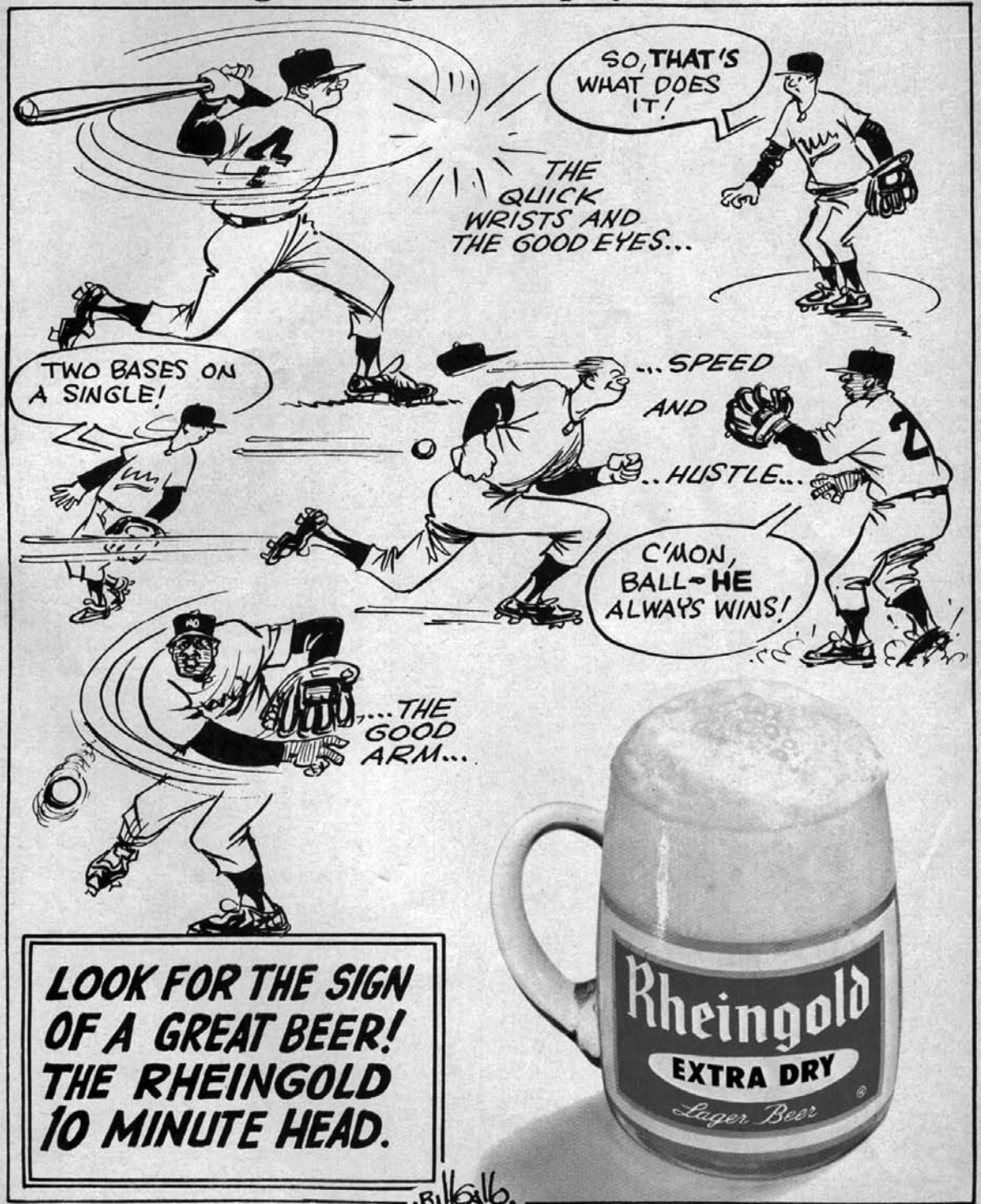
⁴⁴ Tony Collins in Wray Vamplew, *Mud, Sweat and Beers: A Cultural History of Sport and Alcohol*. Oxford, New York: Berg, 2002.

⁴⁵ Prim. Ernst Hanisch, *Männlichkeiten: Eine andere Geschichte des 20. Jahrhunderts*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2005; Wolfgang Schmale, *Geschichte der Männlichkeit in Europa (1450–2000)*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2003; Eric Dunning, *Sport als Männerdomäne. Anmerkungen zu den sozialen Quellen männlicher Identität und deren Transformationen*. V: Norbert Elias, Eric Dunning, *Sport und Spannung im Prozeß der Zivilisation*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003, str. 473–502.

⁴⁶ Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL LJU 282, *Sportni klub Ilirija*, t.e. 1, a.e. 2. Zapisniki sej odbora in rednih (izrednih) občnih zborov kluba, 1913–1914.

⁴⁷ Arhiv Republike Slovenije, AS 811, Kozler, rodbina. *Gradivo o Športnem klubu Ilirija, pogodbe med SK Ilirijo in DD Pivovarna »Union«, 1919–1933.*

Look for the signs of a great ballplayer:

Pivo in šport sta vedno bila in še vedno ostajata v tesni navezi. (www.baseballforum.com)

alkoholizma, a je spet druge v uživanje alkohola ob športnih igriščih le še bolj povlekel ali utrdil. Šport in alkohol sta se skozi zgodovino rada spogledovala, saj vsak po svoje – v kombinaciji pa še toliko bolj – vzajemno budita človekovo potrebo po doživljanju strasti in užitkov.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

Arhiv Republike Slovenije, AS 811, Kozler, rodbina.
Fakulteta za šport, Gradivo Jugoslovanske zimskošportne zveze.
Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL LJU 282, Sportni klub Ilirija.

Monografije in članki

- *Iz tečaja za savezne smuške učitelje*. V: Sportni list, 10. 5. 1932.
- *Naše delavstvo in sport*. V: Naš Sport, 24. 3. 1926.
- *Protialkoholni shod v Lvovu*. V: Zlata doba, let. 6 (1912), str. 161–162.
- *Smučanje – najzdravejši ljudski sport*. V: Zdravje, let. 3 (1927), str. 25–27.
- *Sport – geslo nove dobe*. V: Zdravje, let. 1 (1925), št. 10, str. 145–149.
- *Tabor »Svete vojske«*. V: Zlata doba, let. 13 (1919), št. 1, 2, 3, str. 3–4.
- *Vpliv alkohola na sportnika*. V: Sport, 6. 11. 1920.
- *Zdravniki in alkohol*. V: Zlata doba, let. 3 (1909), št. 1, str. 8–9.
- Ambrožič** Matija, *Sokolstvo kot narodna inštitucija za telesno in npravstveno vzgojo*. V: Sokol, 1919, št. 1-2, str. 15–21.
- Badjura** Rudolf, *Smučar*. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1924.
- Collins** Tony in **Vamplew** Wray, *Mud, Sweat and Beers: A Cultural History of Sport and Alcohol*. Oxford, New York: Berg, 2002.
- Cvirn** Janez, *Družabno življenje celjskega meščanstva v 19. stoletju*. V: To in ono o meščanstvu v provinci. Celje: Pokrajinski muzej, 1995.
- Dunning** Eric, *Sport als Männerdomäne. Anmerkungen zu den sozialen Quellen männlicher Identität und deren Transformationen*. V: Norbert Elias, Eric Dunning, *Sport und Spannung im Prozeß der Zivilisation*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003, str. 473–502.
- Hanisch** Ernst, *Männlichkeiten: Eine andere Geschichte des 20. Jahrhunderts*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2005.
- Kalan** Janez, *Telovadba in abstinenca*. V: Zlata doba, let. 4 (1910), str. 101–113, 116–119.
- Korbar** Avgust, *Zimski šport in zdravje*. V: Zdravje, let. 11 (1935), št. 1, str. 5–7.
- Kores** Dolores, *Kratka krilca, alkohol & charleston*. V: Zgodovina za vse, let. 8 (2001), št. 1, str. 52–58.
- Matić** Dragan, *Sokolski eksces ali pretep v Šantlovi veži*. V: Zgodovina za vse, let. 6 (1999), št. 1, str. 13–24.
- Miren**, *Smučanje in skavti*. V: Smuk, (priloga litijskega Skavta), let. 1 (1940), št. 3, str. 1–3.
- Pavlin** Tomaž, *Razvoj sokolstva v Sloveniji med leti 1929–1941* (disertacija). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2000.
- Pirc** Ivo, *Delo, sport, alkohol*. V: Zdravje, let. 4 (1928), št. 5, str. 101–105.
- Pirc** Ivo, *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenske organizacije v Sloveniji 1922–1936*. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Pirc** Ivo, *Zima in Zdravje*. V: Ob 10-letnici 1928–1938. Ljubljana: Smučarski klub, 1938, str. 17–21.
- Rotovnik Kozjek** Nada, *Tudi rekreativnemu športniku alkohol škoduje*. V: Polet, 19. 5. 2005.
- Schmale** Wolfgang, *Geschichte der Männlichkeit in Europa (1450–2000)*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2003.
- Stainback** Robert D., *Alcohol and Sport*. Champaign: Human Kinetics Publishers, 1997.
- Uлага** Drago, *Bele zvezde*. Ljubljana: Slovenec, 1944.
- Uлага** Drago, *Družina in sport*. V: Mladika, let. 16 (1935), št. 2, str. 74.
- Uлага** Drago, *Knjiga o sportu*. Celje: Družba Sv. Mohorja 1934.
- Vamplew** Wray, *Alcohol and the Sportperson: An Anomalous Alliance*. V: Sport in history, vol. 25, št. 3 (december 2005), str. 390–411.
- Zois** Michelangelo Freiherr von, *Die olympischen Spiele in Stockholm*. V: Laibacher Zeitung, 24. 7. 1912.

*Zusammenfassung***ALKOHOL UND SPORT
IN DER SLOWENISCHEN
GESELLSCHAFT DER
ERSTEN HÄLFTE DES 20.
JAHRHUNDERTS**

In der slowenischen Gesellschaft, in der Alkohol historisch ein akzeptiertes Suchtmittel war, waren Sport und Alkohol eng verbunden. Der Beitrag verweist auf die paradoxe Situation des Alkohols im Sport, da in den theoretischen körperertüchtigenden Anschauungen Alkohol zum Feind des Menschen erklärt wurde, in der Praxis jedoch sein ständiger Begleiter war. Die moderne sportliche Lebensart gab der slowenischen Gesellschaft Anlass zur Hoffnung, denn angesichts der wenig erfolgreichen Antialkoholbewegung sahen viele im Sport den rettenden Strohalm, der das Volk vor der sozialen Krankheit des Alkoholismus bewahren sollte. Andererseits gab es im Sport immer verschiedenste Formen von Alkoholmissbrauch. Alkohol wurde traditionellerweise zunächst als Aufputzmittel gesehen und erst mit der Durchsetzung moderner Anschauungen galt er als Hindernis für sportliche Leistungen. Er konnte jedoch nie völlig aus dem Sportbereich ausgeschlossen werden. Sein Missbrauch wurde in Sportkreisen zwar immer öffentlich deklarativ verurteilt, dennoch blieb Alkohol ein nicht unwesentliches Element des sportlichen Lebens.

Schlagwörter: Alkohol, Sport, Alkoholmissbrauch, slowenische Gesellschaft des 20. Jahrhunderts